

גברויות

רייווין קונל

חיפה: הוצאת פרדס. 2009. 328 עמודים

מאנגלית: עודד וולקשטיין. עריכה מדעית למהדורה העברית: ד"ר דני קפלן

סקר: גיא פרל¹

פרופ' ריווין קונל (לפנים רוברט ויליאם קונל) היא סוציולוגית אוסטרלית נודעת העוסקת בסוגיות של תרבות, תקשורת והגמוניה פוליטית. זהו ספרה הראשון המתורגם לעברית.

הספר נפתח בהקדמה למהדורה העברית מאת ד"ר דני קפלן, המכינה היטב את הקורא לקריאת הספר המורכב והגדוש ברעיונות שלפניו. בהקדמה מופיעה גם סקירה תמציתית של חקר הגבריות בארץ. אחרי ההקדמה מופיעה הקדמתה של קונל למהדורה השנייה משנת 2005, שעליה מבוסס התרגום שלפנינו. הספר, שפורסם לראשונה בשנת 1995, נחלק לשלושה חלקים: ידע, ארבעה מחקרים בדינמיקה של הגבריות והיסטוריה ופוליטיקה. הוא כולל גם עמודי הערות מרובים, רשימת מקורות נרחבת ומפתח עניינים.

הפרק הראשון בחלקו הראשון של הספר עוסק בתולדות חקר הגבריות בעולם המערבי, ונקודת המוצא שלו היא שידע אקדמי אובייקטיבי לכאורה מושפע עמוקות מהפרקטיקות שהניבו אותו (פסיכולוגיה, סוציולוגיה וכיוצא באלה), ושהפרקטיקות השונות ומדעי הטבע בכללן הן ממוגדרות ומושפעות מעמדתם הדומיננטית של גברים בעולמנו הממוגדר. "למה ניתן לצפות ממדע של גבריות, שואלת קונל, "בהיותו צורת ידע שנוצרה בידי אותו כוח שהיא מתיימרת לחקור?" (עמ' 36). טענתה היא שהסיכוי במדע בכלל ובחקר הגבריות בפרט נעוץ ביכולתנו לכלול בעבודה המדעית גם התבוננות ביקורתית על האינטרסים החברתיים וגם את מושג הצדק. אם כך נעשה, יוכלו מדעי הגבריות לשחרר את התרבות מכבליה, ולא לכלוא אותה בתוכם. באופן נאמן להצהרות הפתיחה, במרכזו של הפרק עומדת סקירה ביקורתית ומעוררת השתאות בהיקפה של שלושת הניסיונות העיקריים לייסד מדע של גבריות.

הניסיון הראשון מתייחס לידע הקליני המתבסס ברובו על התיאוריה הפרוידיאנית. פרויד הבין שהמיניות הבוגרת והמגדר לא נקבעו בידי הטבע, אלא הוקנו בתהליך ארוך

1 עובד סוציאלי ופסיכותרפיסט; מנחה קבוצות גברים אלימים (המרכז לטיפול באלימות במשפחה – ויצו, ירושלים) והורים שכולים (משהב"ט); קנדידט בתכנית להכשרת אנליטיקאים יונגיאניים במכון הישראלי לפסיכותרפיה יונגיאנית. פרסם את הספרים הורות ואלימות והורות בצל אלימות, העוסקים בהתערבות קבוצתית עם גברים אלימים כאבות ונשים קורבנות אלימות כאימהות, בהתאמה. מלמד באוניברסיטה העברית קורס קליני וקורס בשם אבות ואמהות בשיח האקדמי ושירותי הרווחה.

וקונפליקטואלי. אך בעוד פרויד הניח בסיס להבנה מורכבת של הגבריות כמבנה משתנה, התייחסו אליה ממשיכי דרכו כאל מבנה דטרמיניסטי. רעיונותיו של ק"ג יונג אודות גבריות זוכים בפרק זה ליחס ביקורתי במיוחד, עקב הקוטביות העולה מהם בין הגברי לבין הנשי והפניית העורף למקומה של ההבניה וההשפעה החברתית. אני נוטה להסכים עם חלק מדבריה של קונל וסבור שהם נכונים ביחס לכתביו המוקדמים של יונג עצמו. אבל תיאורטיקנים יונגיאנים מאוחרים יותר התקדמו כברת דרך ארוכה אשר ביסודה הפרדה בין האיכויות השונות המיוצגות במושגי האנימה והאנימוס לבין החלוקה למגדר הביולוגי. דוגמה טובה לכך, הזמינה גם לקורא הישראלי, ניתן לראות בספרו של האנליטיקאי היונגיאני רוברט הופקה, חלומות של גברים – השבר, הטיפול, ההחלמה (הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2007). הופקה מתרחק מן המהותנות שאכן אפיינה את יונג ומציע לה שינויים והתאמות, בלי לוותר על העמדה הבסיסית ולפיה גבריות מתעצבת בתהליך של מסע חיפוש וגילוי פנימיים. ספרו של הופקה יצא לאור בשנת 1990, כלומר לפני ספרה של קונל, ואני רואה טעם לפגם בכך שאינו מוזכר לצד הביקורת על יונג וממשיכי דרכו. בהמשך קונל דנה בפסיכואנליטיקאים שאותם היא מכנה רדיקלים (ביניהם אלפרד אדלר, אריך פרום וז'אק לאקאן), עקב יכולתם ליצור אינטגרציה בין רעיונות פסיכואנליטיים לרעיונות חברתיים, תרבותיים ופוליטיים.

הניסיון השני שנסקר הוא של הפסיכולוגיה החברתית והסוציולוגיה. לאורך שנים עמדו בבסיס החשיבה הסוציולוגית המונחים "תפקיד חברתי" ו"תפקיד מיני". הדור הראשון של התיאורטיקנים של התפקודים המיניים התייחס אל מנגנון החברות כאל מנגנון חיובי שמטרתו שמירה על היציבות החברתית ועל הבריאות הנפשית. המחשבה הפמיניסטית קראה תיגר על כך, וכיום רווחת ההבנה שיש מרכיב דכאני בהגדרת התפקיד המיני הנקבי. בעקבות התנועה הפמיניסטית התעוררו בהדרגה תנועות גברים שטענו אף הם שהתפקיד המוגדר לגברים גורם לדיכויים. קונל שותפה לביקורת על תיאוריית התפקידים וסבורה שהיא ממעיטה בחלקם של הכוח ואי השוויון ביצירת המבנה החברתי. במסגרת פרק זה נסקרים גם שינויים שעוברת הסוציולוגיה, אך לא אתיחס אליהם בשל קוצר היריעה.

את הניסיון השלישי לייסד מדע של גבריות קונל מכנה ניסיון של "מדעי החברה החדשים". בהתייחסות אליהם היא מתמקדת בתרומתם של מדעי ההיסטוריה, האנתרופולוגיה והסוציולוגיה העכשוויים להרחבת הידע אודות גבריות ועיצובה, תוך התרחקות מתפיסות צרות ודטרמיניסטיות שלה. כדוגמה מוזכר ספרו של מייק דונלדסון, שנות חיינו היפות ביותר, המתאר כיצד הרס גופם של פועלים בבתי חרושת ומכרות הופך להוכחה לקשיחותם ולגבריותם. אבל אין ההרס בהכרח כרוך בעבודה עצמה, אלא בדרך ההרסנית שבה היא נעשית – תחת לחץ כלכלי ובקרה מטעם דרג המנהלים. מחקר מעין זה, המצביע על האופן שבו עמדתו הגברית של הקפיטליזם מגדירה את גבריותם של אנשי מעמד הפועלים, מדגים את טענתה המרכזית של קונל בדבר קיומה של "גבריות

הגמונית". על פי קונל, בכל תקופה בהיסטוריה האנושית מצויות מספר גבריות המנהלות ביניהן מערכות יחסים. מערכות יחסים אלה מושפעות מאינטרסים חברתיים ופוליטיים ומתנהלות באמצעות הדרה, שליטה ואיום עד שנקבעת אותה גבריות הזוכה למעמד הגמוני ביחס לסוגי הגבריות האחרים.

סוג אחר של ידע הנסקר בפרק הוא הידע הפוליטי. ידע זה אינו מרוכז ומאורגן כמו הידע המדעי. ידע עשיר זה נצבר בפולמוסים רבים אודות גבריות, כדוגמת הפולמוס האנטי סקסיסטי בקרב התנועות לשחרור הגבריות, דרך השיח במפלגות השמרניות ומתוך ניתוחי הגבריות העולים מן השיח של התנועה הפמיניסטית או התנועה לשחרור ההומוסקסואלים. בסיום הפרק קונל מזהירה שהבסיס האתי לניתוח הגבריות המוצע בספר הוא הצדק החברתי, כלומר הכרה מתמדת בטבעו הפוליטי מעיקרו של מדע הגבריות שברשותנו.

הפרק השני בספר, גופם של גברים, עוסק ביחס בין גופם של גברים לבין גבריות.

קונל יוצאת כנגד שתי הגישות המקובלות ליחס שבין הגוף הגברי לבין הגבריות. היא שוללת את הגישה האומרת שהגבריות מעוצבת בידי הגוף הגברי ומאפייניו הביולוגיים, כמו גם את הגישה ההפוכה האומרת שהגוף הוא מצע נייטרלי שעליו מולבשת ההבניה המגדרית החברתית. קונל מכירה במרכזיותו של הגוף בהבניית הגבריות, המדגישה כוח ומיומנות. טענתה המסכמת היא שלפרקטיקות המבנות את הגבריות יש ממד גופני בולט, אך לא הביולוגיה מכתובה אותן, אלא הגדרותיה של הגבריות ההגמונית. קונל רואה בטענה זו הסבר לכך שלעתים פעילות גופנית המונעת מתוך המוטיבציה לחוש גברי פועלת כנגד הגוף עצמו (למשל: בעת קיום יחסי מין לא בטוחים או עיסוק אינטנסיבי בספורט עד כדי הרס הגוף).

בפרק השלישי קונל סוקרת באופן ביקורתי את הניסיונות השונים להגדרת הגבריות תוך חלוקתם לארבע קטגוריות: (1) הגדרות מהותניות הן ניסיון לאתר תו המגדיר את גרעינו של היסוד הגברי. חולשתה של הגישה ניכרת לעין בכך שאפילו מהותנים שונים לא הגיעו להסכמה באשר לטבעה של המהות, וכל אחד מהם הגדירה על פי הטיותיו. (2) הגדרות פוזיטיביסטיות גורסות שגבריות היא מה שגברים מהווים. ואולם קונל סבורה, שהן מתעלמות מכך שכל תיאור נשען גם על נקודת מבט, כלומר על טיפולוגיות חברתיות רווחות. (3) הגדרות נורמטיביות מבקשות להגדיר גבריות על פי מה שהגברים צריכים להיות. קונל מזהה בלבול בין הגבריות לבין הנורמה החברתית המגדירה את התנהגותם של גברים ושואלת מה נורמטיבי בנורמה שכה מעטים מצליחים לעמוד בה; האם רוב הגברים אינם גבריים? (4) הגדרות סמיוטיות ניסו להגדיר את הגבריות באמצעות מערכת של הבדלים סימבוליים, אך לדעת קונל אין היא תקפה במערכות ממוגדרות מייסודן.

כחלופה לארבע הגישות מציעה קונל שלא להגדיר את הגבריות כאובייקט, אלא להתמקד בתהליכים ובמערכות יחסים שבאמצעותם גברים מנהלים את חייהם הממוגדרים. "גבריות, במידה שמונח זה הוא בר הגדרה, היא בעת ובעונה אחת מקום ברשת היחסים המגדריים, הפרקטיקות שעל ידן תופסים גברים ונשים את מקומותיהם ברקמה המגדרית והחותם שמטביעות פרקטיקות אלו על ההתנסות הגופנית, האישיות והתרבות" (עמ' 92). מושג הגבריות ההגמונית נשען על הנחות אלה, ובפרק זה מתארת קונל בהרחבה שלושה סוגים של יחסים המגדירים את מבנה המגדר הגברי: יחסי כוח (שליטה בנשים והכפפתן); יחסי ייצור (חלוקה מגדרית של העבודה והשלכותיה הכלכליות); יחסים קאתקטיים (אופיין הממוגדר של האנרגיה הרגשית והתשוקה המינית המושקעות במערכות יחסים). גבריות הגמונית, לפיכך, אינה דבר קבוע; אין היא אישיות, אלא דפוס יחסים הנתון לשינוי – "בכל זמן נתון התרבות מעלה על נס צורה אחת של גבריות ודוחקת מפניה את האחרות. הגבריות ההגמונית ניתנת להגדרה כמקבץ הפרקטיקות המגדריות המגלמות את התשובה המקובלת בזמן נתון לבעיית הלגיטימציה של הפטריארכיה, ומבטיחות (או נתפסות כמי שמבטיחות) בדרך זו את עליונותם השלטת של הגברים והכפפתן של הנשים" (עמ' 97).

לצד השליטה וההכפפה פועלת ההגמוניה גם באמצעות דחיקה לשוליים (של ההומוסקסואלים למשל), ייפוי כוח (האדרתם של ספורטאים שחורים, למשל, המחזקת את ההגמוניה הלבנה) ושיתוף פעולה (של גברים רבים שאינם עומדים בסטנדרטים של ההגמוניה, אך משתפים עמה פעולה ונהנים מטובות ההנאה הפטריאכליות הנלוות אליה). קונל מדגישה שהדרך המרכזית לשמר מבנה הגמוני, הכרוכה בנישולם של המונים ממשאבים חברתיים, היא שימוש באלימות. תפיסת האלימות לסוגיה, מאלימות כנגד נשים ועד אלימות צבאית, כחלק בלתי נפרד מהגבריות מקבלת בספר נתח גדול.

רעיון ההגמוניה, כפי שתואר בשתי הפסקאות האחרונות, עומד בבסיס גישתה של קונל. לדעתי באות בו לכדי מיצוי חשיבותה הגדולה של הגישה, מחד גיסא, ונקודות התורפה שלה, מאידך גיסא. תמונת הגבריות כמבנה חברתי, הנשקפת לעינינו מהמראה שמציבה קונל, היא תמונה קשה וטורדת מנוחה. אני מסכים עם טענתה שאלימות, הכפפה ואי צדק קשורים בטבורם לגבריות. ואולם האם במראתה של קונל משתקפת התמונה כולה? אינני מקבל את הטענה שאין הגבריות אלא מבנה חברתי פונקציונלי שתכליתו שליטה. הגבריות נגועה בכל אלה, אך כגבר אני חש מחויב לחקור את גבריותי כמהות פנימית הנושאת עמה איכויות ייחודיות וחיוניות. קונל שוללת שוב ושוב את קיומה של גבריות כמבנה נפשי תשתיתי; לדידה הכול פוליטי, הכול אסטרטגיה, הכול נועד לשרת מטרה שאינה מוסרית. בעוד היא מאירה תהליכים חברתיים קשים, קונל מתבוננת בגבריות ממרחק, מן החוץ ולעתים אף במידה של עוינות.

חלקו השני של הספר כולל ארבעה פרקים. כל אחד מהם הוא מחקר איכותני המבוסס על ריאיונות עם קבוצות של גברים, המשתייכים למגזרים שונים, אודות גבריות, עיצובה,

מיניות, נשים, פמיניזם ונושאים אחרים. שלושת המחקרים הראשונים מתמקדים בקבוצות שאינן שייכות לגבריות ההגמונית, אך כל אחת מהן, בדרכה, מגיבה להגמוניה ומקיימת עמה יחסי גומלין. הקבוצה הראשונה היא גברים צעירים, מובטלים ברובם, נטולי כישורים מקצועיים. גברים אלה מבססים מה שקונל מכנה "גבריות של מחאה" – הם אימצו רבים ממאפייניה של ההגמוניה ותובעים לעצמם עמדת כוח ממוגדרת תוך "הגזמה לחוצה (התנכלויות להמואים, רכיבה פרועה על אופנועים) של קונוונציות גבריות" (עמ' 129). לתפיסתה, בהיעדרם של משאבים ממשיים ויכולת להשתייך השתייכות מלאה להגמוניה מבססים לעצמם גברים אלה עמדת כוח באמצעות האלימות והעבריינות. הקבוצה השנייה היא גברים פמיניסטים הפעילים בארגונים להגנת הסביבה. גברים אלה היו מזוהים בעבר עם ההגמוניה, אך כיום מבקשים להתרחק ממנה ואף לקרוא עליה תיגר. לזכותה של קונל ייאמר שפרק זה אינו עושה כל אידיאליזציה של גברים אלה ובחירותיהם. היא מעמיקה לתאר את הקונפליקטים, את הסתירות הפנימיות, את האשמה ואת חוסר האונים המאפיינים את מרואייניה. המחקר השלישי נערך בקבוצת גברים הומוסקסואלים. בדומה לקבוצת פעילי איכות הסביבה, גם גברים אלה נקלטו היטב בהגמוניה, אך הוגלו מתוכה ככל שמרדו במה שקונל מכנה "הכפייה ההטרוסקסואלית". התרבות ההומוסקסואלית ותנועת השחרור השלובה בה מהוות אלטרנטיבה להגמוניה, אך קונל מטילה ספק במידת השינוי החברתי שהן מובילות, עקב "הארוטיקה הממוגדרת של גברים אלה, הנוכחות החברתית הגברית שרובם דבקים בה, התמקדותם בחלל הפרטי של היחסים הזוגיים והיעדרה של סולידריות עם הפמיניזם" (עמ' 181).

שלא כמו שלושת הפרקים שקדמו לו, הפרק השביעי בספר (הרביעי בחלקו השני) עוסק בקבוצת גברים המשתפים פעולה עם ההגמוניה. מרואייניה של קונל הם מומחים במקצועותיהם, אך חסרי סמכות חברתית בשלב זה של חייהם. באמצעות סיפוריהם בוחנת קונל איך הגבריות ההגמונית מבססת את מעמדה על יומרתה לגלם את החשיבה הרציונלית ו"כוח התבונה". הרציונליות לכאורה של הגבריות ההגמונית זוכה בפרק זה לביקורת נוקבת, ברמה החברתית, אך בפער ההולך ונוצר בין הבעלות על ידע טכנולוגי לבין היררכיה פטריאכלית קונל רואה פוטנציאל לשינוי. ואולם בנוגע למרואייניה קונל מתנבאת בנחרצות האופיינית לה: "אם להוציא מכלל חשבון מקרים של מוות או פשיטת רגל, הם צפויים להתקדם ולתפוס עמדות סמכות, ולהטיל את מרותם על עובדים אחרים" (עמ' 191).

בפתח חלקו השני של הספר קונל מצהירה שמטרתו של המחקר הביוגרפי היא להאיר את המבנה החברתי של הגבריות. להערכתה היא מצליחה במשימה זו – בחירתה בקבוצות המרואיינים מרתקת ומאפשרת לשרטט את קווי המתאר של ההגמוניה, דווקא באמצעות ההתבוננות בשוליה. יש לציין שיותר משהוא מחקר פנומנולוגי, מטרת המחקר היא לחזק את טיעוניה של קונל, והדבר ניכר בבחירת המרואיינים ובאופן הפרשני שבו הממצאים

מוצגים. יחד עם זאת, נקודות התורפה שעליהן עמדתי באשר לחלקו הראשון של הספר מופיעות גם בחלקו השני. קונל מתייחסת אל גבריותם של כל מרואייניה כאל "פרויקט עיצוב" או "פרויקט של טרנספורמציה". גבריות מתוארת שוב ושוב כתולדת המפגש בין אינטרסים וזרמים חיצוניים לגברים עצמם. הגבריות היא תגובה, התנגדות, ולא תהליך חיובי של חיפוש, גילוי ובחירה.

חלקו השלישי של הספר עוסק בהיסטוריה ובפוליטיקה של הגבריות. הפרק השמיני כולל סקירה של הדרכים שבהן התפתחה הגבריות בארבע מאות השנים האחרונות. קונל מדגישה את האופן שבו נמצאת הגבריות ההגמונית, כמעצבת ומעוצבת בו זמנית, בלב לבם של תהליכים מרכזיים בהיסטוריה האנושית, ביניהם הקפיטליזם, האימפריאליזם, הפאשיזם ומלחמות בלתי פוסקות. לדוגמה: "הפאשיזם היה בגדר השלטתה החשופה של העליונות הגברית בחברות שנוצרו לקראת שוויון לנשים. לשם כך קידם הפאשיזם דימויים חדשים של גבריות הגמונית, שפיארו את האי רציונליות ("ניצחון הרצון", החשיבה באמצעות "הדם") ואת האלימות משולחת-הרסן של החיילים בחזית". (עמ' 207). הפרק התשיעי עוסק בפוליטיקה של הגבריות, והוא מציג ארבעה מהלכים ומאבקים חברתיים שעניינם משמעותו של המגדר הגברי ולפיכך הם מערערים את הגדרתה של הגבריות ומזמינים עיון מחודש בה: תרפיה של גבריות, לובי הנשק (העוסק בהגנה על הזכות להחזיק כלי נשק כהגנה על הגבריות ההגמונית ורואה בצבא כלי מרכזי בהגדרתה של גבריות זו), שחרור הומוסקסואלים (תנועה של התנגדות להגמוניה) ו"פוליטיקה של יציאה" (העוסק בצורך להתנגד להגמוניה על ידי יציאה ממנה. קונל עוסקת בתנועות גברים פמיניסטים ואף מרחיבה מאוד את הדיון ביציאה מן המגדר באמצעות ניתוח לשינוי מין). תת הפרק תרפיה של גבריות עוסק בתנועות ובקבוצות הגברים אשר שורשיהן בתחילת שנות ה-70 ועניינן בעיצוב מחודש של הגבריות, תוך ריפוי מה שקונל מכנה "הפצעים שנגרמו לגברים הטרוסקסואלים על ידי היחסים המגדריים" (עמ' 218). טענתה המרכזית כנגד כל אותן תנועות היא שמתנועות בעלות אוריינטציה פמיניסטית הן הפכו לתנועות שעניינן שיקומה של הגבריות אשר "אבדה או ניזוקה, כביכול, בעקבות השינויים החברתיים בעת האחרונה" (עמ' 220). קבוצות אלה מניעות סוגים שונים של מסעות אל יסודה העמוק של הגבריות וחניכת גברים לגבריות בידי גברים אחרים. בסעיף זה משתרבת לתוך הביקורת, שהיא מרכיב מרכזי ורב חשיבות בכתיבתה של קונל, מידה בלתי מבוטלת של עוינות ולעג. אינני מכיר את רוב הספרים והתנועות שאליהם מכוונת קונל את חזיה, אך אודה ולא אבוש, בעיני הספר איירון ג'ון (תורגם לעברית תחת הכותרת ג'ון החסון, הוצאת נורד, 2002) מאת הסופר והמשורר האמריקני הנהדר רוברט בליי הוא ספר מרתק ורב חשיבות אודות גבריות והמסע לגילויה. על פי בליי, "הגבר הפראי אשר בחן את פצעו" (להבדיל מן "הגבר הפרוע") הוא רב עוצמה ושופע חום ורגש. החיבור לגבר הפנימי, חניכה גברית וההתייחסות לפצעייהם של גברים מפחיתים את הצורך

באלימות ובשתלטנות גברית. אינני רואה את ספרו של בליי כחלק מהבעיה שקונל מתארת, אלא חלק חשוב מהפתרון.

הפרק העשירי והאחרון בספר, פרקטיקה ואוטופיה, עוסק בחיפוש אחר אלטרנטיבה לפטריארכיה ובנחיצותו של שינוי חברתי יסודי. האסטרטגיה שקונל מציעה היא פירוק המגדר והרכבתו מחדש. לתפיסתה, אין די בהתמקדות בשוויון זכויות או בשינויים שיחולו בתוך המגדרים, כדי להוביל לתוצאות הרצויות. דווקא כשקונל נושאת את פניה אל העתיד, ומתרחקת במידת מה מהשפעתן של עוולות ההווה, מופיעה האמירה שלהלן – ככל הנראה ההתייחסות החיובית היחידה למהות הגברית: "חיסולה של הגבריות ההגמונית עלול להעביר מן העולם, לצד האלימות והשנאה, גם את התרבות החיובית שיוצרה סביב הגבריות ההגמונית. עם ביטוייה של תרבות זו נמנים עלילות הגיבורים, החל מן הראמאיאנה והאיליאדה וכלה בדמדומי האלים; פעולות שיתופיות מענגות כמו משחקי בייסבול שכונתיים; היופי המופשט בשדות כמו מתמטיקה טהורה; אתיקה של הקרבה למען אחרים. זוהי מורשת ראויה; ראויה לנערות ולנשים כשם שהיא ראויה לנערים ולגברים. (כשם שהמורשת העשירה של התרבות הפמיניסטית ראויה לנערים ולגברים כשם שהיא ראויה לנערות ולנשים)" (עמ' 242). למקרא משפטים יפהפיים אלה (שווידאתי פעם ופעמיים שהם שייכים לקונל ולא לבליי) הבנתי עד כמה חסרו לאורך הספר כולו. בין שאר עיסוקי אני מנחה קבוצות טיפוליות של גברים אלימים כלפי בנות זוגם. ראיית הקשר ההדוק בין הגבריות, על היבטיה השונים, לבין הבחירה ותחושת הצורך לנקוט אלימות עומדת בבסיס ההתערבות. אך ניסיוני מלמד שחיפוש פנימי אחר היבטיה החיוביים של הגבריות (ברוח אלה שקונל מזכירה) לשם ריפוייה, ולא פירוקה והתעלמות מהיבטיה הייחודיים, הוא מרכיב מרכזי בתהליך השינוי והפסקת האלימות.

את הספר חותמת אחרית דבר מאת קונל, שנכתבה למהדורה השנייה. תוך שימוש בארבעת הממדים העיקריים ביחסים המגדריים – כוח, חלוקת עבודה, קאטקסיס והמישור הסימבולי – סוקרת קונל את עמדות העליונות והנחיתות שבהן ממוקמים גברים בני זמננו בכל אחד מן התחומים. לדוגמה: בממד חלוקת העבודה, הכנסתם הממוצעת של גברים כפולה מזו של נשים, אך בקרבם גבוה יותר שיעור המפרנסים היחידים, שעליהם מופעל לחץ חברתי להוסיף לעבוד. באחרית הדבר ניתן לזהות את המשכה המבורך של מגמת ההתרחקות מן העמדה הדיכוטומית, אשר התייחסתי אל ניצניה. קונל משרטטת תמונה מורכבת. תחילה יש שונות גדולה בתוך הקטגוריה "גברים" – "הגברים המשמשים מטרה לאלימות בלתי פרופורציונלית אינם אותם גברים בעמדות הנהגה בצבא ובחיים הפוליטיים" (עמ' 257). מורכבות אחרת נובעת מהעובדה שאותם גברים המשמרים את ההגמוניה גם נפגעים ממנה. לדוגמה: רוב המתנכלים להומואים הם גברים צעירים הסובלים מקיפוח כלכלי. בהמשך סוקרת קונל מגמות התפתחות של מה שהיא מכנה "מורכבויות מגדריות". לדוגמה: הצבתה חסרת התקדים של אישה, קונדוליסה רייס,

דווקא בלב לבו של ממשל שמרני, וכאילו לא די בכך, אישה הנחשבת לסמן הימני בממשל התומך בהתערבות אלימה במזרח התיכון. דוגמה אחרת: צורתו החדשה של הקפיטליזם, המבוסס על שווקים גלובליים ותאגידיים בין לאומיים, הובילה לעליית קרנה של יזמות המנותקת מן ההסדרים המגדריים המקומיים. תהליך זה מחליש את מקומם של ערכי המשפחה בגבריות ההגמונית ומאפשר, בין השאר, את התייצבותם של גברים הומוסקסואלים בעמדות מפתח כלכליות. יחד עם זאת הביא אותו התהליך לשחיקה בסולידריות בין מנהלים וגברים בני מעמד הפועלים.

יש להצר על כך שאבהות כמעט אינה מופיעה בספר, אם כי היא מוזכרת אצל אחדים מהמרואיינים. קונל כנראה אינה מוצאת אבהות כמרכיב מרכזי ומשמעותי בחווייתם של גברים. עוד לפני הקריאה הזדקק לעיני העדר המלה "אבהות" ממפתח העניינים.

כשנה לאחר צאת המהדורה השנייה של הספר שינתה קונל את מינה. קונל מרבה להתייחס בספרה אל ניתוחים לשינוי מין כחלק ממגמת "היציאה מן המגדר", אך הדיון הוא תיאורטי לגמרי, והיא נמנעת מכל התייחסות אישית לדברים. במהלך הקריאה מצאתי עצמי מנסה להבין, שוב ושוב, את הקשר בין עמדותיה האידיאולוגיות והתיאורטיות של קונל לסיבות הפנימיות שהובילו אותה לצאת מן המגדר שאותו חקרה וביקרה כגבר שנים ארוכות.

ספרה של קונל הוא ספר חובה למבקשים להבין את השפעתה המכרעת של הגבריות ההגמונית על המבנים החברתיים, הפוליטיים, הכלכליים והמשפחתיים המעצבים את חיינו והמשוועים לשינוי. לאלה המבקשים להיטיב ולהבין הבנה אמפתית את חווייתם של גברים, כדי להניע תהליכי שינוי שמקורם פנימי, מספק הספר מענה חלקי בלבד.